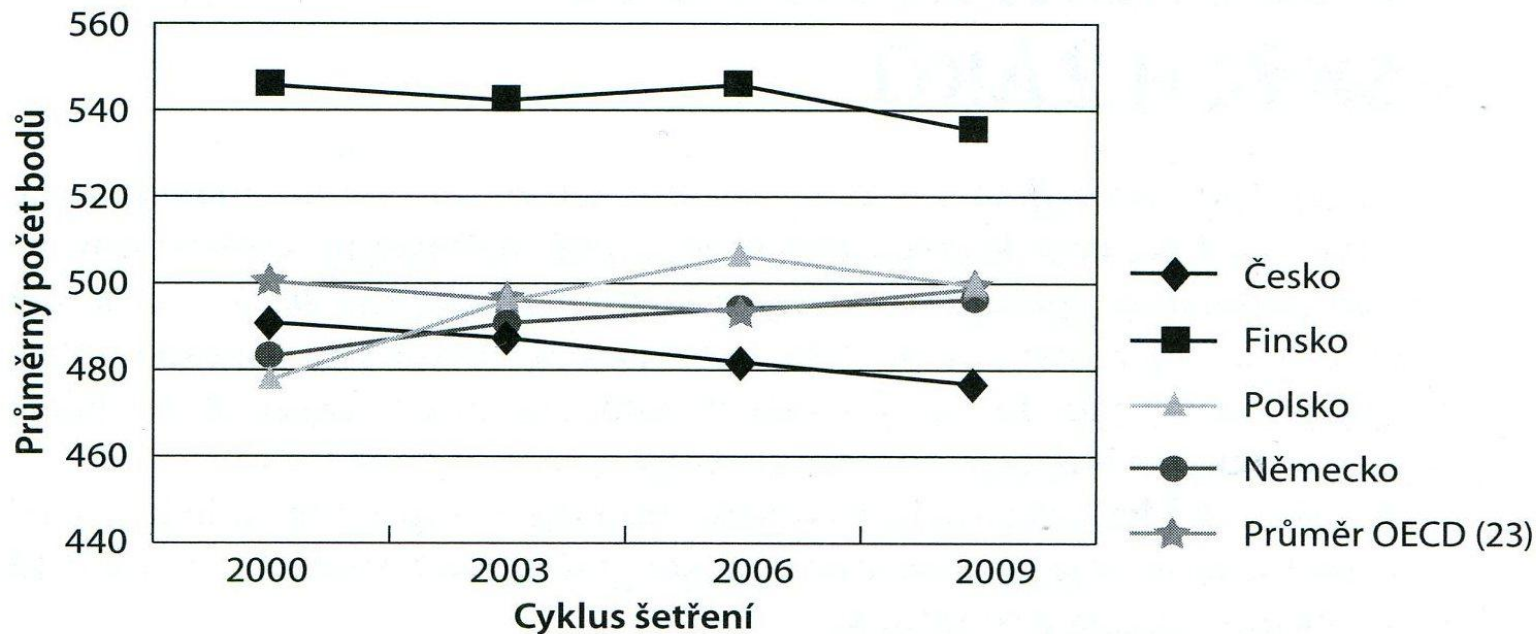

Čtenářská pregramotnost

Mgr. Eva Rybářová

Kontakt: eva.rybarova@pedf.cuni.cz

Čtenářská gramotnost

Vývoj výsledků v testu čtenářské gramotnosti u vybraných zemí. Zdroj Starý, 2013, str. 6.

Definice čtenářské gramotnosti

- Schopnost rozumět formám psaného jazyka, které vyžaduje společnost a/nebo oceňují jednotlivci, a tyto formy používat. Mladí čtenáři mohou odvozovat význam z široké škály textů. Čtou, aby se učili, aby se začlenili do společenství čtenářů ve škole i v každodenním životě a také pro zábavu. (*PIRLS, Altmanová, 2011*)
- Celoživotně se rozvíjející vybavenost člověka vědomostmi, dovednostmi, schopnostmi, postoji a hodnotami potřebnými pro užívání všech druhů textů v různých individuálních a sociálních kontextech. Čtenářsky gramotný člověk využívá čtení k vlastnímu rozvoji i ke svému konání, četbu zúročuje v dalším životě. (Výzkumný ústav pedagogický, Altmanová, 2010)
- **Čtenářská pregramotnost** - rozvoj schopností, dovedností, postojů a hodnot potřebných pro zahájení a úspěšné rozvíjení čtenářské gramotnosti i jejímu užívání v různých individuálních a sociálních kontextech" (Kucharská, 2014)

Definice čtenářské gramotnosti

- **Gramotnost, pregramotnost** – aktuální pojmy, které jsou využívány při mezinárodních srovnávacích výzkumech (např. PISA), ve výročních zprávách České školní inspekce; jejich definování není zcela jednotné; z obecného hlediska se jedná o základní ukazatel funkční vzdělanosti, znalosti pojmů dané oblasti, jejich porozumění, pochopení v souvislostech a dovednost ji všestranně využívat v praktickém životě; **v předškolním věku hovoříme o vytváření předpokladů pro jednotlivé gramotnosti** (RVP, 2016)
- Gramotnost je schopnost a předpoklad k vědomému užívání jazyka ve všech jeho formách. Gramotnost obsahuje různé způsoby komunikace včetně hudby, pohybu, tance, vyprávění příběhů, vizuálního umění, médií, divadla, stejně jako povídání, naslouchání, prohlížení, čtení a psaní. Moderní texty využívají jak tištěná, tak elektronická média. Ve stále víc technologickém světě je klíčovou součástí gramotnosti schopnost kriticky analyzovat texty. (The Early Years Learning Framework for Australia, 2009, str. 38)
- **Bez definice, co je naším cílem, nemůže být vzdělávací nabídka úplná.**

Čtenářská pregramotnost v pojetí RVP PV

- **Není explicitně vymezena**
- Oblast komunikativní kompetence:
 - Dovednosti předcházející čtení a psaní
 - Zájem o psanou podobu jazyka
 - Dovednost využívat informativní prostředky
- Vzdělávací nabídka:
 - Poslech vyprávěných a čtených příběhů
 - Prohlížení a „čtení“ knížek
 - Vyprávění podle skutečnosti, fantazie i obrazového materiálu
 - Grafické napodobování tvarů
 - Rozvoj fonemického sluchu
 - Poznávání jednoduchých obrazně znakových systémů

Současné zahraniční trendy

- Zařazovat výuku porozumění textu
- Učit specifické kognitivní postupy pro lepší porozumění - strategie
- Využívat kooperativní učení
- Využívat grafické postupy záznamu (mapy příběhu)

(Eurydice, 2009; RAND 2002)

Cíle čtenářské gramotnosti

- Vztah ke čtení
- Doslovné porozumění
- Vysuzování
- Metakognice
- Sdílení
- Aplikace

(Košťálová, 2010; Tomášková, 2015; Altmanová, 2010)

Cíle čtenářské pregramotnosti

- Vztah ke čtení
- Sdílení – řečový rozvoj, slovní zásoba, paměť
- Příprava na čtení a psaní:
 - Znalost struktury jazyka
 - Fonematický sluch
 - Chápání písma jako nositele informace
 - Připravenost ruky i oka
- Porozumění předčítanému textu:
 - Doslovné porozumění
 - Odvozené (mezi řádky)
 - Hodnotící (za řádky)
 - Kritické (za řádky + kritické zamyšlení)

Vztah ke čtení

- Vybírá si knížky ke čtení – podle obrázků, tématu...
- Vydrží u předčítání či prohlížení
- Napodobuje čtenářské chování
- Má čtenářské „rituály“

Úkol učitele:

Podnětné prostředí

- Čas
- Místo
- Prostor
- Kvalitní zdroje
- Písmo, kam se podíváš

Sdílení - řeč, slovní zásoba

- Má slovní zásobu v dostatečné hloubce i šířce
 - Hloubka – znalost synonym apod.
 - Šířka – znalost množství slov
- Experimentuje se slovy, vnímá rytmus řeči
- Vyjadřuje se ve větách, vede dialog

Jak na to:

- námětové hry
- dramatické hry
- rozhovory, diskuse, vyprávění, popis
- řešení problémů ve skupině (ne pracovní listy!)
- předčítání
- hry se slovy, rýmy, hry rozvíjejí paměť

Příklad rozvoje řeči:

O Běláskovi

Eda Vrána, 3 roky

A byl Bělásek.

Bělásek je auto.

Bělásek jel na výlet do hor.

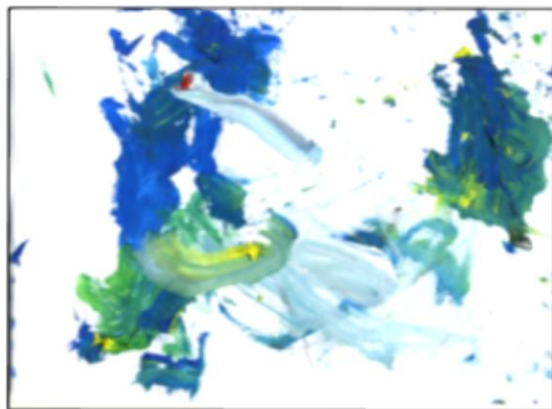
A dobře to dopadlo.

O rybářích

Tonda Bruna, 4 roky

Velcí lidi jedou z města a pak půjdou chytat ryby. Dají si žížaly na prut a chytí kapra. Ale bude bouřka a lidé se vezmou kapuci.

O motýlkovi

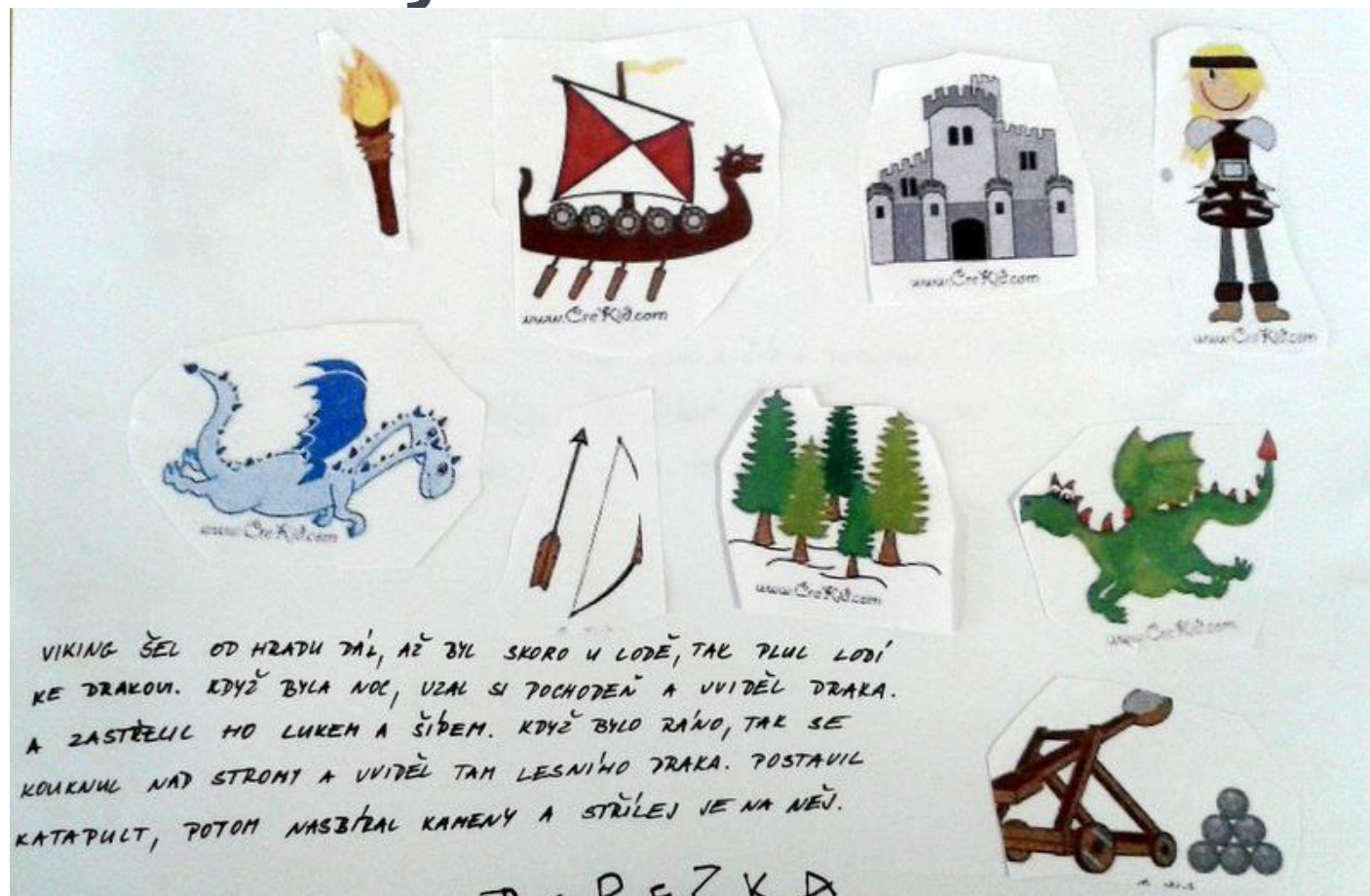
Byl jeden motýlek a jmenoval se Modroočko. Byl na kytičce a potom se vydal na cestu. A potkal ropuchu a ropucha ho chtěla sníst. Ropucha se hodně rozběhla, skočila, ale letěla mnohem dál a motýl jí uletěl.

A zazvonil zvoneček.

Týna Krausová, 5 let

Příklad rozvoje řeči:

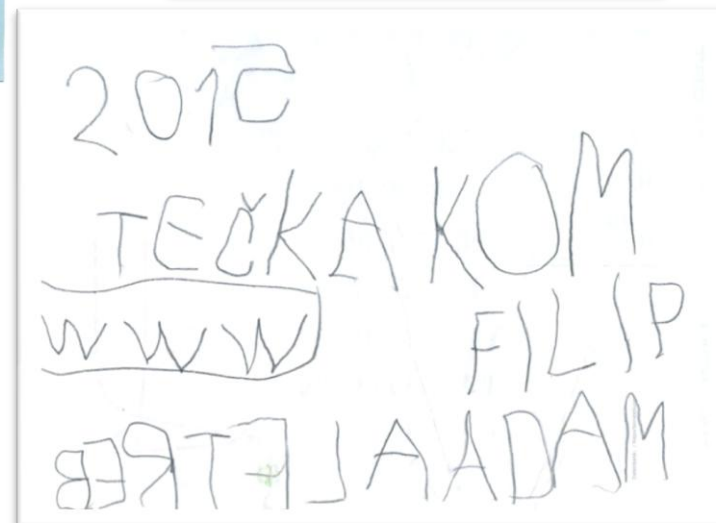

MORTKA, Marcin. *Tappiho toulky po Bručících horách*. Ilustroval Marta KURCZEWSKA, přeložil Bára GREGOROVÁ. Brno: Host, 2016. ISBN 978-80-7491-787-5.

Příprava na čtení a psaní

- Zrakově diferencuje znaky, snaží se je graficky napodobovat
 - Chápe text a písmo jako nositele významu
 - Dokáže tento význam dekodovat
 - Rozlišuje některá písmena, pozná frekventovaná slova
 - Rozpozná běžné typy textů (pohádková/encyklopedie)
 - Orientuje se v textu (kde začíná, končí, co je nadpis apod.)
 - Dokáže sluchově rozlišit slabiky, rozliší první a poslední hlásku
 - Dokáže číst jednoduché symboly a schémata, a samostatně je vytvářet
-
- Každá aktivita musí být pro dítě **SMYSLUPLNÁ**

Příklad napodobování písma:

Jak rozvíjet kritické myšlení:

- Rozvíjející prostředí – nechat řešit problémy, využívat běžné situace
- Klima třídy – chyba nevadí
- Čas – formulovat odpovědi, otázky
- Otázky – uzavřené x otevřené

„Uzavřené otázky fungují jako spouštěč konvergentního myšlení a směřují k ověřování hypotéz a upevňování paradigmatu, zatímco otevřené otázky vyvolávají divergentní myšlení a směřují k překročení paradigmatu a k formulování nových hypotéz.“

(Havigerová, 2013, str. 29)

- Modelování
- Práce s prekoncepty – konstruktivismus
- Kooperativní učení
- Učení se čtením a psaním

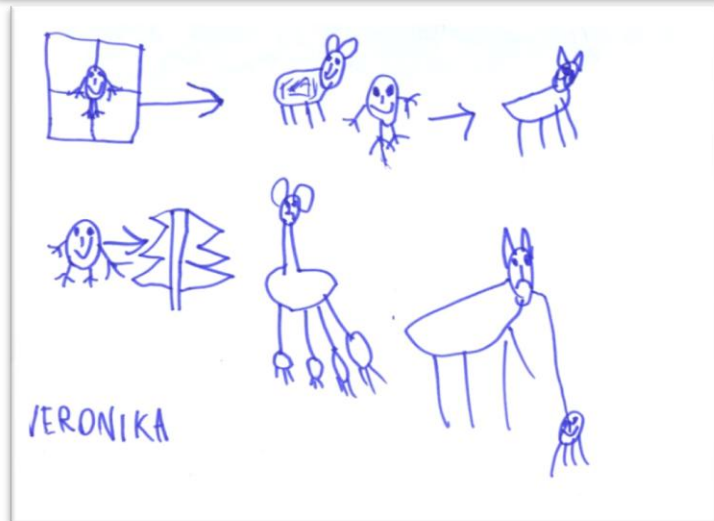
Učení čtením a psaním

- Čtení a psaní spojeno s myšlením
- Psaní pomáhá myšlení zpřesňovat

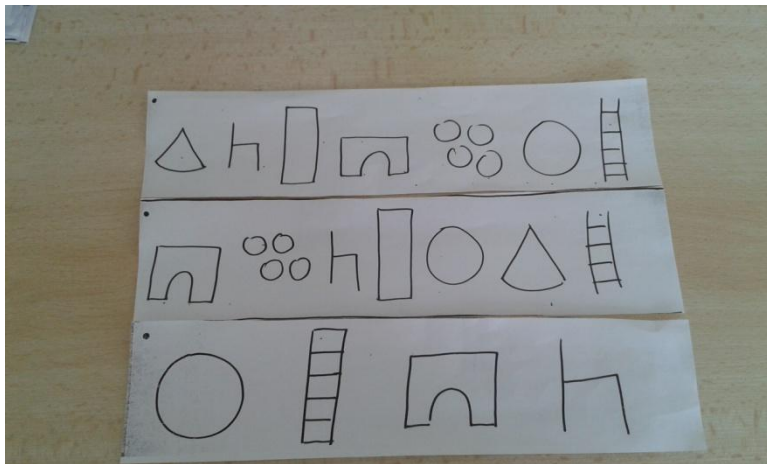

- Děti mohou:
 - Zaznamenávat své myšlenky, nápady, zjištění
 - Zpětně se k informacím vracet
 - Obrazové informace vyhledávat, třídit, porovnávat
 - Dostávat v této formě pokyny pro další práci

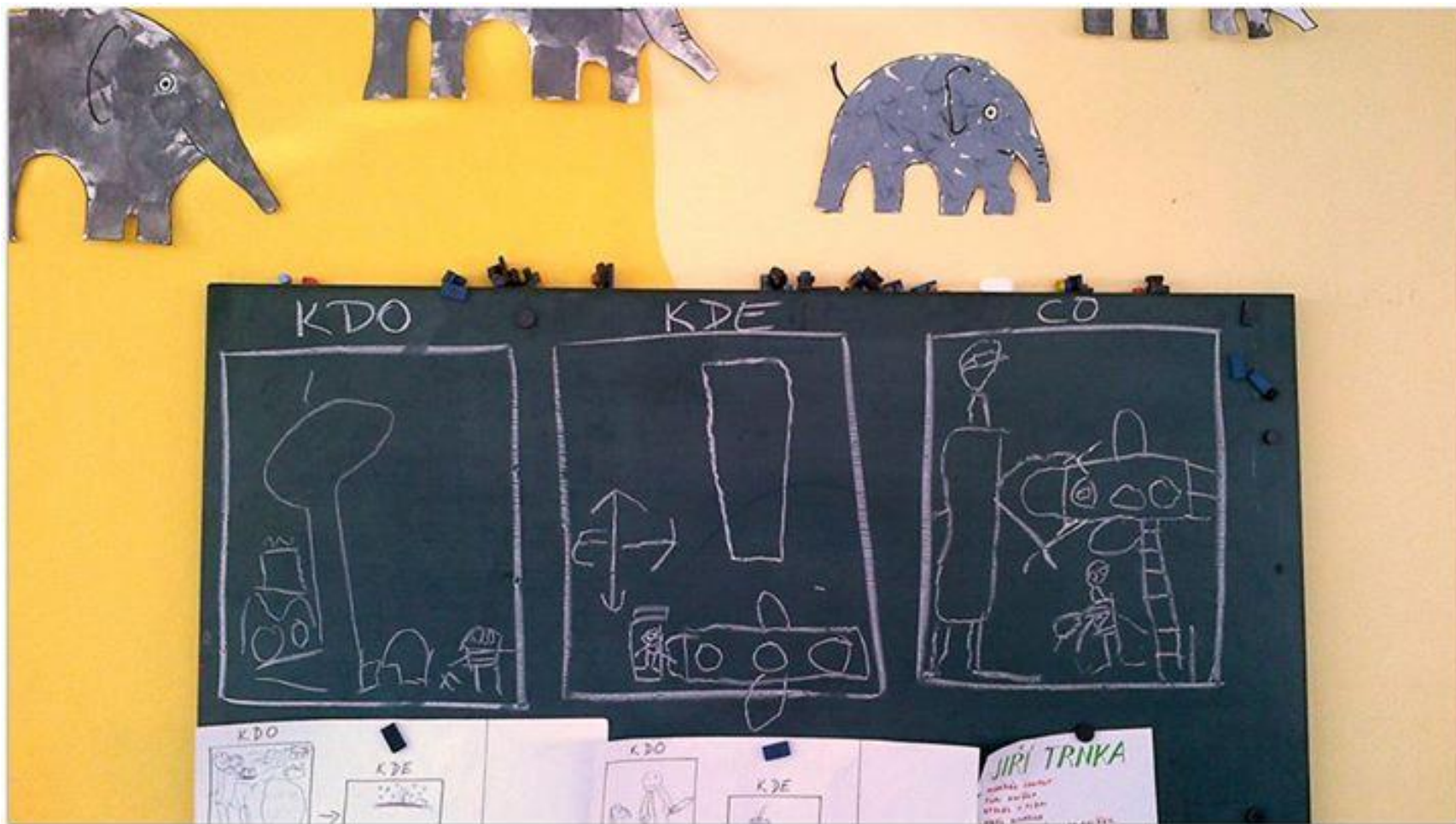
Příklad kódování a dekódování:

Možné využití dekódování: instrukce

Příklad kódování: scénář k pohádce O obrovi

Další ukázky

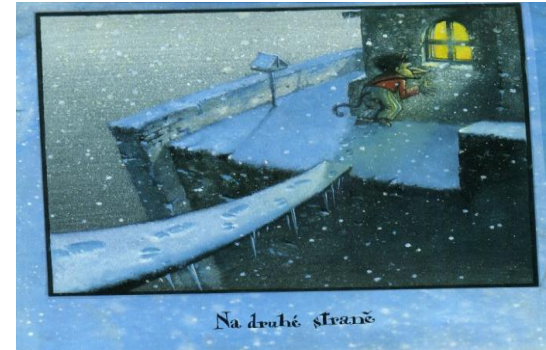
- Kódování, dekodování:
 - Děti čtou o svých rodičích
 - Děti čtou o rodičích Štěpánka
 - Film O Obrovi
- Rozpoznávání textu:
 - Co je a co není dopis?

Úkol:

- Navrhnout jednu lekci pro rozvoj čtenářské pregramotnosti – využít současnou dětskou literaturu
- Realizovat ji v MŠ
- Pořídit videozáznam či fotodokumentaci
- Stručně popsat, přidat reflexi

- Termín: **15.1.2018**
- Poslat na e-mail (moodle?)

Příklad: O čertovi

- **Cíl:** rozvoj používání strategie vizualizace
- **Popis:** Možností, jak u dětí rozvíjet vizualizaci, je učít je vybírat z obrázků ten, který odpovídá textu, v tomto případě u nich text a informace v něm obsažené vyvolají určitou představu a následně hledají obrázek co nejpodobnější jejich vlastní představě. Zkušenější děti již vnímají, že je důležité všimnout si detailů a soustředit se na text.
- **Průběh activity:** Děti se spontánně rozdělily do dvojic či trojic a každá skupina dostala jednu ilustraci k textu pohádky P.Čecha O čertovi. Tuto pohádku neznaly, neměly možnost si předem knihu prohlédnout. Jejich úkolem bylo vybrat obrázek, který nejvíce vystihuje přečtený text.

- **Reflexe:** Dětem ve většině případů nedělalo problém určit, zda jejich ilustrace patří k textu, či nikoli. V konkrétním uvedeném příkladě došlo k tomu, že byly dvě podobné ilustrace – jeden obrázek zobrazoval okno ve tmě a k němu vedoucí lávku, druhý čerta, který se dívá přes okno. První obrázek měl Filip (4 roky), který předpokládal, že jeho obrázek by k textu mohl patřit (vzhledem k tomu, že neznal další obrázky, můžeme jeho názor považovat za správný), druhý obrázek měla Terežka (5,5 roku, která ho ovšem k textu nepřiradila). Proto jsem oba obrázky ukázala ostatním dětem a nechala je podílet se na rozhodovacím procesu. Při ukázání prvního obrázku Lukáš (5,5 roku) zvolal, že je správný, s odůvodněním, že je tam okénko. Při porovnání s druhým obrázkem David (5let) namítl, že ale u druhého obrázku čert nakukuje. Při otázce, který obrázek je tedy správný hned vyskočila Viktorka (4,5 roku) a hned ukazovala na ten, na kterém čert nahlíží oknem do pokoje. Můžeme vidět, že děti jsou schopné odůvodnit svou volbu a že i v případě, že se mýlí (Lukáš, Filip), je jejich názor podložen informacemi z textu.

ČECH, Pavel. *O čertovi*. V nakl. Petrkov vyd. 3. Havlíčkův Brod: Petrkov, 2014, [72] s. ISBN 9788087595275.

Porozumění, co u dětí sledovat a rozvíjet...

- Propojuje si informace z textu
- Když nerozumí, ptá se
- Pamatuje si
- Dokáže eliminovat nepodstatné informace
- Dokáže si představit, jak se druhý cítí, či co si myslí – teorie mysli
- Porovná, zda text souhlasí s obrázkem, či dva různé příběhy mezi sebou

Proč strategie

- Pomáhají dětem lépe porozumět, ukazují jim, na co se zaměřovat
- Rozvoj čtenářské pregramotnosti souvisí s rozvojem myšlení, používáním strategií je učíme „myslet“
- Využívají zónu nejbližšího vývoje s poskytnutím dostatečné opory
- Umožňují dítěti poskytnout takovou míru pomoci, jakou právě potřebuje
- Vycházejí ze zkušeností dětí
- Zkušenosti RWCT – metoda E-U-R
- Zahraniční zkušenosti ukazují na možnost adaptovat strategie pro předškolní věk
- Požadavek zařazovat výuku porozumění

Rozdíl dovednost x strategie

Čtenářské dovednosti

- Způsobilost k vykonávání určité činnosti
- Získává se učením
- Používání nevědomé
- Dovednostní čtení- plynulá a automatická činnost
- U lehkých textů

Čtenářské strategie

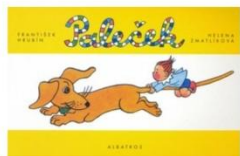
- Posloupnost činností k dosažení cíle
- Získává se učením
- Používání záměrné
- Strategické čtení- vědomé s vynaložením úsilí
- U obtížných textů

Zásady pro rozvoj strategií

- Scaffolding- metoda „lešení“
- Modelování
- Kratší texty
- Neznámé texty
- Učit jednu strategii, postupně propojovat s dalšími
- Časté příležitosti k procvičování na různých typech textů
- Nesnažit se „napasovat“ strategie na jakýkoliv text

Propojování

- Před, v průběhu a po skončení čtení
- S vlastní zkušeností, s jinými texty
- Aktivizace pomocí otázek, činností, „startérů“:
 - Co víš...?
 - Už jsi se někdy...?
 - Znáš někoho...?
 - „Startéry“ – „To mi připomíná, když...“
- Možnost využít diagramů, tabulek, zápisů
- U uměleckých i odborných textů (videoukázka)

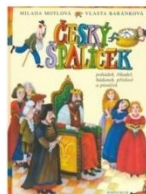

Jedl málo

Vyrostl

Byl líný

Pes na něj vrčel

Jedl hodně

Nevyrostl

Byl chytrý

Chodil do školy

Byl šikovný

Zachránil poklad

Paleček

Byl malý

Měl mámu a tátu

Pomáhal

Byla tam kočka

Vizualizace

- Aktivizace smyslových představ- zrakových, sluchových, hmatových, čichových, chuťových
- Snaha navodit prožitek, který pak sdílejí ostatním
- „Startéry“:
 - „Vypadá to jako...“
 - „Má to...“
 - „Cítím...“
- Příklad: *Ledový drak byl veliký, o hodně větší než ti šupinatí zelení draci. Ledový drak byl čistě bílý. Ta bílá barva byla tak zvláště pronikavá a chladná, že byla téměř modrá. Oči měl jasné, hluboké a ledové. Křídla ledového draka byla široká a vypadala jako křídla obrovského netopýra. Zuby měl z rampouchů, tři řady jako ostrá kopí nestejně délky.*
George. R.R. Martin. Ledový drak. Praha, Argo, 2015. ISBN 978-80-257-1465-2)

Představa dětí

Eliška, 5,5 roku

Filip, 4,5 roku

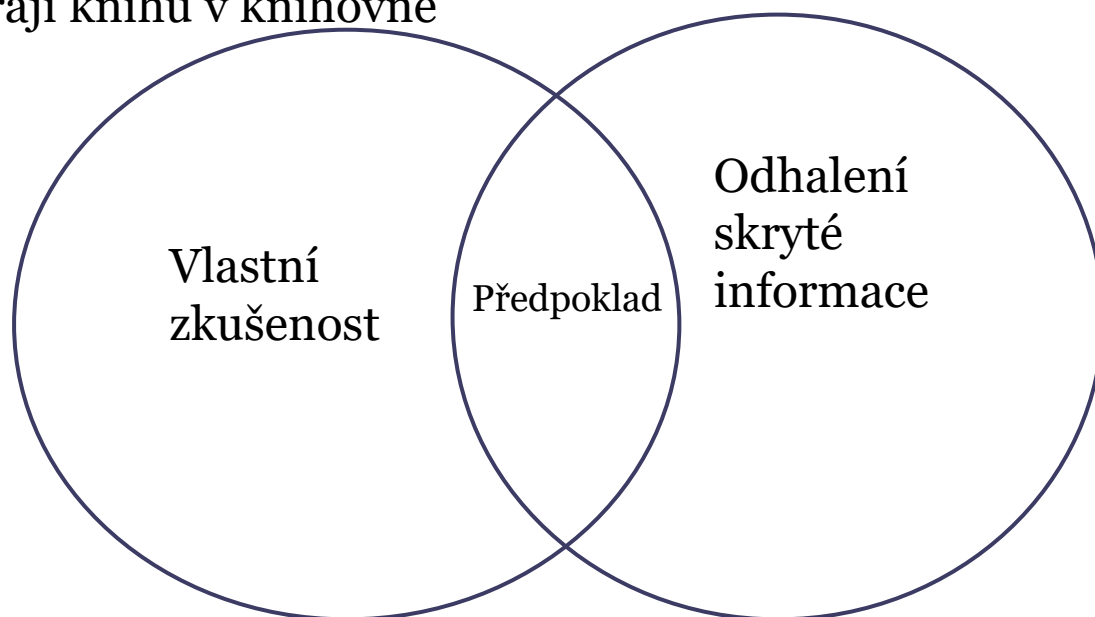
Terežka, 3,5 roku

Dvojzoborožec tlustozubý

Předvídání a usuzování

- **Usuzování**= odhalení skrytého významu. Má zkušenost+informace z textu= úsudek. „Startéry“: Proč, kdo, jak... - hra na detektivy.
- **Předvídání**= jak to bude dál. Má zkušenost+úsudek= předpoklad. „Startéry“: „Myslím si...“. Mít důkaz pro svou hypotézu!
- Předvídání – nejprve z obrázku, později z textu!
- Příklad: video Děti vybírají knihu v knihovně

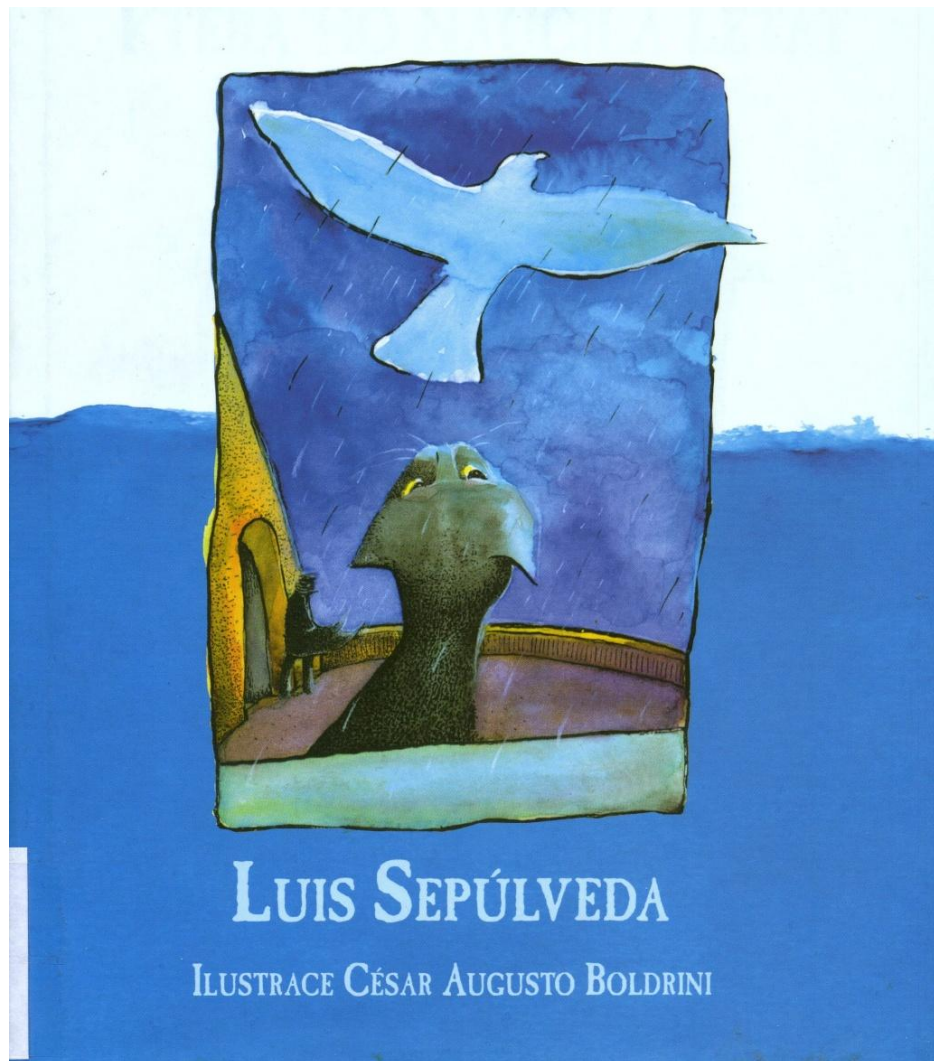

Předvídání- O čem to bude?

Na druhé straně

Předvídání - O čem to bude?

Předvídání - O čem to bude?

Předvídání v kombinaci s vymýšlením příběhu

- Osel
- Bílé peří
- Sláma / seno
- Zvoneček

- Videoukázka

Shrnování

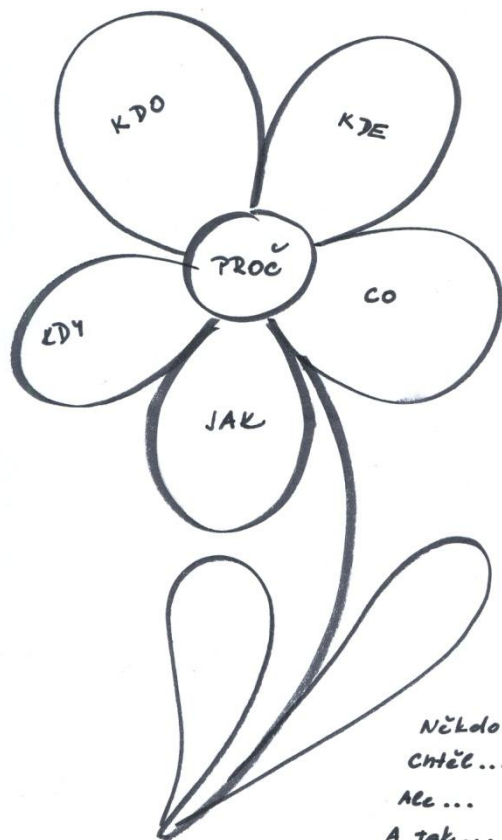
- Cílem vystihnout podstatné myšlenky a samostatně je vyjádřit.
- Vhodné používat otázky a diagramy:
 - Kdo?
 - Co?
 - Kde?
 - Jak?

 - Někdo...
 - Chtěl...
 - Ale...
 - A tak..
 - Nakonec...
- Příklad: Shrnutí informací z textu o podzimu

Hodnocení

- Zaujetí stanoviska
- Startéry:
 - Co si myslíš o tom, že...
 - Co bys dělal, kdyby...

Příklady diagramů pro shrnování

Někdo...
chtěl...
Ale...
A tak...
Nakonec...

		ELIŠKA 	
			
			
			

Podmínky pro rozvoj čtenářské pregramotnosti

- Věcné
 - dostatek vhodných knih, obměňování, přístupnost dětem
- Psychosociální
 - Vhodné klima, aktivita dětí
- Organizační
 - Cílené zařazování do vzdělávacích programů
- Personální
 - Učitel s odpovídajícími znalostmi a dovednostmi
- Spolupráce s rodiči

Kdy, co...

Oblast	Začínající	Postupující	Pokročilý
Slovní zásoba	Používání podstatných jmen, sloves.	Používání přídavných jmen, antonym.	Používání spojek, předložek, příslovcí, nadřazených pojmů. Homonyma, synonyma.
Stavba věty	Věty jednoduché.	Jednoduchá souvětí.	Složitější větné konstrukce.
Složky řeči	Vnímání rytmu, rýmu.	Rytmizace slov, vytváření rýmu.	Rozklad slov na slabiky, rozlišování 1. hlásky.
Grafomotorika	Ramenní kloub.	Loketní kloub.	Zápěstí, prsty.
Komunikace	Vedení dialogu pomocí otázek.	Samostatnější řečový projev.	Samostatný projev, vyjadřování vzájemných vztahů (příčinné, časové, místní).
Vyprávění	Složit obrázky dle děje.	Vyprávět s pomocí obrázku.	Samostatné vyprávění, dokončování textu.
Kódování, dekódování	Popis obrázku.	Využití jednoduchého obrázku k záznamu, piktogram.	Využití symbolu k záznamu, ideogram, čtení grafu, mapy.
Psaní	Čárání.	Čárání, nápodoba písma.	Nápodoba tvaru některých písmen.
Pohyb oka	Sleduje zprava doleva.	<u>Bustrefedón</u> (na dalším řádku začíná tam, kde na předchozím končil).	Sleduje zleva doprava, orientuje se v textu (co je nadpis apod.).
Hledání souvislosti	Já a text.	Já a text.	Text a text.
Porozumění textu	Doslovné.	Odvozené porozumění (mezi řádky).	Hodnotící porozumění. Usuzování – propojování informací.
Předvídání	Podle obrázku.	Předvídání následujícího slova.	Předvídání děje na základě zkušenosti.
Vizualizace	Vybere obrázek dle textu.	Vybere obrázek dle textu, s dopomocí nakreslí.	Samostatně vybere i nakreslí dle textu.

Hodnocení	Rozliší dobrý/zlý.	Porovná postavy příběhu.	Porovná informace ze dvou textů.
Výběr knihy	Podle obrázku.	Podle obrázku i zájmu.	Podle obrázku, zájmu, vypráví, co „četlo“.
Čtení	Prohlížení leporel, obrázkových knih.	Prohlížení knih s dominancí obrázku.	Prohlížení knih s dominancí obrázku, nápodoba čtenářského chování.
Předčítání	Jasná dějová linie a struktura, kumulativní pohádky.	Složitější dějová linie, bohatší škála postav ze světa lidí i zvířat, pohádky seriálového typu.	Složitější dějová linie, knihy na pokračování.

- Nutná diagnostika stupně vývoje u dětí
- Členění je pouze orientační

Na závěr

- Zkuste ve skupině připravit lekci na výuku strategie/strategií na následující texty:
 - Štuclinka a Zachumlánek
 - Jak to bylo na Tři krále
 - O kocourkově dárku a myším klubíčku

Doporučená literatura

- *Belonging, being & becoming: the early years learning framework for Australia.* Canberra, A.C.T: Dept. of Education, Employment and Workplace Relations for the Council of Australian Governments, 2009. ISBN 9780642778734.
- ČERNÁ, Olga. *Čtení není žádná nuda: náměty k rozvíjení čtenářské gramotnosti a radosti ze čtení.* Vyd. 1. Praha: Portál, 2014, 118 s. ISBN 978-80-262-0720-7.
- CHALOUPKA, Otakar a. *Rozvoj dětského čtenářství.* 1. vyd. Praha: Albatros, 1982, 572 s.
- FELLOWES, Janet. a Grace. OAKLEY. *Language, literacy and early childhood education.* South Melbourne, Vic.: Oxford University Press, 2010. ISBN 9780195566284.
- JAMISON, Lori. *Early literacy instruction in kindergarten.* Newark, Del.: International Reading Association, c2001. ISBN 0872071693.
- LEPILOVÁ, Květuše. *Cesty ke čtenářství: vyprávějte si s námi!.* 1. vyd. Brno: Edika, 2014, 168 s. ISBN 978-80-266-0112-8.
- TOMÁŠKOVÁ, Iva. *Rozvíjíme předčtenářskou gramotnost v mateřské škole.* Vyd. 1. Praha: Portál, 2015, 140 s. ISBN 978-80-262-0790-0.
- VÁCHOVÁ, Alena, Zuzana KUPCOVÁ a Michaela KUKAČKOVÁ. *Rozvíjíme jazyk a řeč dětí: dítě a jeho psychika - jazyk a řeč.* Praha: Raabe, c2015, 126 s. Rozvíjíme dítě v jednotlivých oblastech předškolního vzdělávání. ISBN 978-80-7496-173-1.

Děkuji za pozornost!